

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У ПЕРЕГОВОРНОМУ ПРОЦЕСІ ЩОДО ОТРИМАННЯ ЧЛЕНСТВА В НАТО

У статті проаналізовано переговорну позицію польських офіційних кіл, політичних партій та позаурядових організацій у питанні отримання членства в НАТО. Висвітлено ставлення провідних країн НАТО до польського членства в Альянсі, а також застереження до процесу розширення з боку Росії.

Ключові слова: НАТО, Республіка Польща, переговорний процес.

В статье проанализированы переговорные позиции польских официальных кругов, политических партий и неправительственных организаций в вопросе получения членства в НАТО. Раскрыто отношение ведущих стран НАТО к польскому членству в Альянсе, а также негативное отношение к процессу расширения со стороны России.

Ключевые слова: НАТО, Республика Польша, переговорный процесс.

The article analyzes the negotiation position of the Polish official circles, political parties and non-governmental organizations in the issue of eventual membership in NATO. It deals with the attitudes of the leading NATO countries to the membership of Poland in the Alliance, as well as the reservations to the enlargement process on the part of Russia.

Key words: NATO, Republic of Poland, the negotiation process.

Восени 1996 року в західній пресі з'явилася перша інформація про те, на весняне засідання 1997 року НАТО запросить Польщу, Чехію, Угорщину і Словаччину для початку переговорного процесу щодо членства. Повідомлялось також і про те, що згадані країни будуть прийняті до НАТО в рік його 50-річчя – у квітні 1999 року. Для всіх інших країн Центрально-Східної Європи, в тому числі і балтійських держав, розширення контактів передбачалось у рамках програми «Партнерство заради миру». Тоді ж у пресі з'явилася інформація про те, що в обмін на прийняття нових членів з країн ЦСЄ НАТО запропонує Росії безпрецедентний договір про партнерство в рамках європейської безпеки [16, с. 5]. У свою чергу, колишній посол США в Польщі Д. Девіс вважав, що, з огляду на історичні, військові та політичні традиції, Польща має право очолити групу країн-претендентів на членство в НАТО. На його думку, шанси Польщі в отриманні членства були стовідсотковими, але все залежало від процесу затвердження концепції розширення Сенатом США та парламентами країн Альянсу. Справа в тому, що надання гарантій безпеки будь-якій країні було для США досить важливим питанням [25, с. 6].

Незважаючи на позитивні інформації в пресі, у польських політичних колах широко дискуту-

валася концепція ведення переговорного процесу та формування пропагандистської платформи, яку сприйняло б не тільки польське суспільство, але громадськість країн НАТО. З метою організаційного оформлення переговорного процесу, 6 січня 1997 року Комітет оборони країни (КОК), який засідав під головуванням Президента Польщі А. Квасневського, створив комітет з питань поточної координації дій у справі вступу Польщі до НАТО. Аналогічний комітет був створений і в Раді Міністрів республіки Польща. Обидва комітети очолював міністр закордонних справ Д. Росаті. Завданням комітету КОК була координація підготовки Польщі до вступу в НАТО на рівні стратегічних завдань, а урядовий комітет працював на виконавчому рівні [23, с. 1]. Були зроблені також перші кроки щодо пристосування польської оборонної доктрини до стратегічної концепції Альянсу. Зокрема, опрацьовані документи – «Основи польської політики безпеки» та «Політика безпеки і стратегічної оборони республіки Польща» [20, с. 8-9].

Оцінюючи стратегічні завдання, які необхідно було реалізувати польським політикам, авторитетний європейський політик, колишній директор польського відділу «Радіо Вільна Європа» Я. Новак-Єзьоранський вважав, що країна стоїть перед вирішенням головного питання своєї сучасної

політичної історії: як уникнути вересневої катастрофи 1939 року та її наслідків. На його думку, польська політика безпеки мала б ґрунтуватися на ефективному відлякуванні потенційного противника, яке могло діяти тільки після отримання Польщею членства в НАТО. Поряд із інтеграцією в рамках Європейського Союзу, він вважав членство в НАТО головною метою польської закордонної політики і польської діаспори в США. Я. Новак-Єзьоранський значно ширше дивився на польську безпекову політику, не обмежуючи її в рамках власної національної безпеки. Він застерігав, що Великобританія, Франція і Німеччина, погоджуючись на прийняття Польщі, Чехії та Угорщини до Альянсу, одночасно зачиняють двері перед іншими країнами. На його думку, таке рішення було неприйнятним для Польщі, як з політичного, так і морального огляду, оскільки призвело б до поділу Європи на сфери впливу між НАТО і Росією і означало б мовчазну згоду на поширення Кремлем своїх впливів на балтійські республіки і Україну. Політик вважав, що Польща, яка сама стала жертвою «ялтинської системи», не може дозволити собі творити власну безпеку за рахунок своїх сусідів, оскільки це було б не тільки актом ганьби, але й кардинальною стратегічною помилкою [17, с. 4].

Західні експерти, оцінюючи політичну атмосферу навколо питання розширення НАТО, звертали увагу, що на кінець 1996 року практично всі країни Альянсу прихильно висловлюються щодо польського членства. Додатковим чинником став виступ Президента Б. Клінтона в Детройті, який підтвердив позитивну позицію США. На той час навіть якщо Б. Клінтон і не отримав би перемоги, то республіканський кандидат до Білого Дому був ще більш рішучим прихильником цього процесу. В розширенні Альянсу були зацікавлені найбільше впливові його члени. Німеччина прагнула, щоб східний кордон ЄС і демократичної Європи, а одночасно і стабілізаційної сфери, не проходив уздовж Одру. У цьому були зацікавлені й інші союзники, зокрема, Франція. Підтримувала цю ідею й Великобританія, яка традиційно відігравала роль першого союзника США. Важливим було й те, що за розширення висловилися Іспанія і Греція, оскільки до останнього часу вважалося, що країни південного флангу мали найбільше застережень у цьому питанні [12, I-II]. Водночас під час польсько-італійського переговорного процесу Прем'єр Італії Р. Проді чітко визначив італійську позицію, запевнивши, що його країна не погоджується на отримання Росією права вета у питанні розширення НАТО, вважаючи це питання внутрішньою справою членів Альянсу. Водночас Італія вважала, що НАТО повинне підписати рівноправну угоду з Росією, яка охоплюватиме питання взаємної економічної та політичної безпеки. На думку Р. Проді, дана угода повинна була б підписана ще перед липневим засіданням НАТО в Мадриді або під час його проведення [11, с. 5].

Під час Міжнародного форуму 4 жовтня 1996 року у Варшаві, на якому розглядалося питання вступу Польщі до НАТО, голова Асамблеї НАТО К. Войтг також підтвердив, що НАТО прийме нових членів з Центральної Європи незалежно від того, чи вдасться подолати опір Росії. Вже тоді представники НАТО вважали, що, крім «трійки» – Польщі, Чехії і Угорщини, в першу групу могли б увійти Словенія, Словаччина і Румунія, але більшість з них були переконані, що перша група обмежиться «трійкою» [19, с. 6].

Станом на жовтень 1996 року громадська думка в провідних європейських країнах НАТО також була прихильною до польського членства в Альянсі. Так, у Франції 68 % опитаних позитивно висловилися за прийняття Польщі до НАТО, у Великобританії – 79 %, в Німеччині – 61 %. Певну стурбованість викликало тільки сприйняття американського суспільства, в якому тільки 66 % підтримували кандидатуру Польщі. Водночас для прийняття американським Сенатом рішення про розширення НАТО необхідно було 2/3 голосів сенаторів. Експерти застерігали, що достатньо було б, щоб 30 сенаторів не захотіли загострювати стосунки США з Росією або не хвилювати власних платників податків, щоб кандидатура Польщі була заблокована. Головні побоювання країн Альянсу ґрунтувались на тому, щоб нові члени не принесли з собою локальні або регіональні конфлікти, які неочікувано могли стати проблемами всього Альянсу [3, с. 21].

З метою покращення відносин з європейськими союзниками НАТО, які із застереженнями споглядали на проамериканську політику республіки Польща, польська сторона здійснювала кроки на підтримку Західноєвропейського Союзу. Перебуваючи у листопаді 1996 року на засіданні країн Західноєвропейського Союзу і центральноєвропейських партнерів цієї організації, міністр закордонних справ Д. Росаті заявив, що Польща прагне ще більше поглибити свої відносини з ЄС і розцінює співпрацю із Західноєвропейським Союзом як важливий елемент інтеграції з євроатлантичними структурами [15, с. 27]. Дещо пізніше, у лютому 1998 року, новопризначений міністр закордонних справ республіки Польща Б. Геремек, виступаючи у бельгійському парламенті, більш відкрито запевнив депутатів, що Польща не стане «троянським конем», яка після вступу до НАТО буде без огляду підтримувати США і через це унеможливить формування міцної європейської самобутності в рамках Альянсу [9, с. 7].

Важливою була й та частина переговорного процесу, яка велась на особистому рівні. В цьому контексті неабияку роль відіграв президент Польщі А. Квасневський, авторитет якого в колах західних політиків був досить високим. Показовим був зокрема факт, що А. Квасневський був єдиним запрошеним гостем, не представником НАТО, на приватній вечері з нагоди закінчення каденції міністра оборони США У. Перрі, котра відбулась 16 січня 1997 року на закритій військовій базі

Королівського Військово-Морського Флоту недалеко від Лондона. У святковій вечері брали участь більшість міністрів оборони держав НАТО, а також командування Альянсу [13, с. 1].

Польська сторона особливу увагу приділяла переговорному процесу щодо підписання Хартії НАТО з Росією, вважаючи, що в ній Польща, Чехія і Угорщина повинні отримати статус спостерігачів, а саме підписання документа повинно відбутися після остаточного вирішення питання про розширення Альянсу [19, с. 6]. 11 жовтня 1996 року у Брюсселі відбулися перемовини міністра закордонних справ Польщі Д. Росаті з генеральним секретарем НАТО Х. Соланою, який підтвердив, що Росії не вдалося вплинути на рішучість Альянсу в питанні прийняття нових членів, а саме рішення буде прийняте в середині наступного року. Оцінюючи позицію Росії, Д. Росаті звернув увагу на її еволюцію, яка ґрунтувалась на прагненні отримати компенсацію за зменшення російської сфери впливу. Росія не погоджувалася з тезою НАТО, що «розширення Альянсу не означало послаблення позицій Росії» [10, с. 5].

Польські політики були стурбовані інформацією «Інтерфакса» в кінці жовтня 1996 року про те, що генеральний секретар НАТО Х. Солана заявив про можливість підписання в кінці цього або на початку наступного року угоди НАТО – Росія [1, с. 1]. Перебуваючи у той час з візитом у Нідерландах, прем'єр Польщі В. Цімошевич відразу ж відреагував на цю заяву, підкресливши, що його країна не погоджується на підписання угоди НАТО з Росією перед прийняттям рішення про розширення Альянсу. На думку прем'єра Польщі, підписання такої угоди практично було б визнанням особливих прав Росії. В цьому питанні уряд отримав також підтримку і від опозиції. Зокрема, колишній Прем'єр Польщі Т. Мазовецький, коментуючи заяву В. Цімошевича, зазначив, що Польща, як і Росія, може мати свої погляди у питанні почерговості певних міжнародних дій, але спочатку повинна бути розв'язана проблема прийняття Польщі до НАТО, а вже потім підписана угода НАТО – Росія. Інша послідовність означала б визнання за Росією особливого управління [1, с. 1]. Негативно висловився проти поєднання переговорів між НАТО і Росією, з процесом розширення Альянсу і міністр закордонних справ Польщі Д. Росаті. На його думку, краще було б, якби Польща як член НАТО брала участь у переговорах з питання підписання угоди з Росією [21, с. 6]. Зважаючи на активний супротив Росії у питанні розширення НАТО, польська сторона використала для аргументації документ під назвою «Спільна декларація Президентів Польщі та Росії», який містив витримки з розмови між Л. Валенсою та Б. Єльциним під час візиту Президента Росії до Польщі 25 серпня 1993 року. Зокрема, у положенні, яке торкалося питання НАТО, було записано, що «президенти порушили питання вступу Польщі до НАТО. Президент Л. Валенса виклав

позицію Польщі у цьому питанні, яка була сприйнята Президентом Б. Єльциним з розумінням. У перспективі таке рішення суверенної Польщі, котра прагне до загальноєвропейської інтеграції не йтиме всупереч інтересам інших держав, в тому числі й Росії». Міністр закордонних справ Д. Росаті використав цей документ з метою підтвердження, що тогочасний лідер Росії не вбачав у розширенні НАТО загрозу національним інтересам [22, с. 5].

Остаточні запевнення польська сторона отримала після зустрічі 24 березня 1997 року у Брюсселі президента Польщі А. Квасневського з генеральним секретарем НАТО Х. Соланою, який заявив, що країни, які будуть запрошені до НАТО, отримають такі ж права й обов'язки, якими користуються члени Альянсу. Х. Солана підкреслив, що НАТО не буде проводити консультації з Росією в процесі розширення НАТО на схід. Водночас Х. Солана визнав, що надалі будуть проводитися розмови з Росією на тему розбудови інфраструктури НАТО на території центральноєвропейських держав, запевнивши, що в будь-якому випадку їх результати не вплинуть на обмеження прав нових членів в Альянсі [5, с. 6].

У листопаді 1997 року новопризначений міністр закордонних справ республіки Польща Б. Геремек направив на ім'я заступника генерального секретаря НАТО К.-П. Клайбера лист, у якому висловлювалась готовність Польщі розділити разом з іншими країнами Альянсу ризики, кошти, відповідальність та користі від належності до НАТО. Документ, який був направлений у штаб-квартиру НАТО, став підставою для прийняття міністрами закордонних справ НАТО в кінці грудня 1997 року протоколу про вступ Польщі до Альянсу [6, с. 6].

Свої пропозиції до переговорного процесу внесла й позаурядова Рада закордонної політики Польщі (РЗП), які передбачали, що Польща де-факто повинна бути включена у внутрішні структури Альянсу відразу після отримання запрошення, тобто в липні 1997 року. При цьому йшлося не про роль спостерігача, а про реальне включення Польщі в щоденну роботу Альянсу, з обмеженням на певний час впливом на рішення. Рада вважала, що Польща на цьому етапі не може обмежитися тільки участю у зустрічах НАТО – Росія [8, с. 5]. Частково ці пропозиції знайшли відображення в рішеннях послів НАТО. Так 18 грудня 1997 року представники Польщі, Чехії та Угорщини вперше брали участь у засіданні найвищої інстанції НАТО – Атлантичної Ради. Окрім того, за два дні до цього міністри закордонних справ країн НАТО підписали в Брюсселі протокол про вступ трьох країн до НАТО, що формально надало Польщі, Чехії та Угорщині статус спеціального спостерігача в майже всіх структурах Альянсу. Це, в свою чергу, дозволяло польським дипломатам брати участь у засіданнях, але без права голосу при прийнятті рішень [7, с. 6]. Водночас послі Альянсу прийняли рішення про

недопущення Польщі, Чехії та Угорщини до участі в засіданнях Рад Росія – НАТО та Україна – НАТО, а також до тих зустрічей, під час яких мали обговорюватися надзвичайно таємні питання [26, с. 11].

Польське керівництво усвідомлювало, що для успішного переговорного процесу з НАТО необхідний політичний консенсус усередині країни. Під час засідання Комітету оборони країни 6 січня 1997 року Президент республіки Польща заявив, що зустрінеться з усіма представниками політичних угруповань з метою вироблення спільної позиції [23, с. 1]. Вже 12 лютого відбулося засідання президії Головної Ради соціал-демократії Польщі під головуванням Ю. Олекси за участю міністра закордонних справ Д. Росаті і першого заступника міністра оборони А. Каркошки, під час якого обговорювався стан підготовки Польщі до входження в НАТО. Одноголосно було підтверджено позицію вступу Польщі до Альянсу на засадах повного членства, а також зверталась увага на необхідність створення пропольського лоббі за кордоном та використання партійних контактів серед політиків та соціалістичних партій країн НАТО [14, с. 6].

У польських політичних колах тривала також дискусія щодо доцільності проведення референдуму в справі членства Польщі в НАТО. 13 лютого 2007 року під час прес-конференції міністр закордонних справ Д. Росаті повідомив журналістам, що МЗС ще не визначився у питанні проведення референдуму, хоча вважав, що проведення референдуму у такій безсумнівній справі є непотрібним [22, с. 5]. Подібну позицію займали Маршал Сейму Польщі Ю. Зих та голова Унії Свободи Л. Бальцерович, які вважали, що у цьому питанні не існує суперечливих думок серед громадськості та найбільших політичних партій. На думку Л. Бальцеровича, замість референдуму необхідно було провести інформаційну кампанію та публічну дискусію про значення входження Польщі до НАТО та ЄС. Міністр внутрішніх справ і адмі-

ністрації Польщі та заступник голови СДРП Л. Міллер також неприхильно ставився до ідеї проведення референдуму. Водночас з пропозицією проведення референдуму виступила президія головної ради Соціал-демократії Польщі [18, с. 5].

Уже в лютому 1997 року Прем'єр В. Цімошевич заявив про те, що Польща повністю готова до підписання в кінці року угоди про членство в Альянсі, оскільки практично повністю був здійснений цивільний контроль над армією, та завершувалася ротація на посадах командуючих у збройних силах [4, с. 6]. У травні цього ж року, за результатами засідання міністрів закордонних справ країн НАТО в Сінтрі, керівник польського дипломатичного відомства Д. Росаті заявив, що польські шанси на отримання в липні у Мадриді запрошення до Альянсу становлять 99,9 % [27, 9].

У листопаді 1997 року генеральний секретар НАТО Х. Солана, оцінюючи результати переговорів, проведених з Польщею, підкреслив, що Польща справила досить приємне враження в штаб-квартирі НАТО, при цьому звернув увагу на чудову підготовку з методичної та інтелектуальної точок зору [2, с. 1]. Водночас за результатами переговорного процесу натовські експерти усвідомлювали, що Польщі необхідний час для повноцінного пристосування до натовських стандартів, тому на досягнення повної співдії з Альянсом польським збройним силам було дано майже 10 років [24, с. 6].

Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що позиція Польщі у переговорному процесі щодо членства в НАТО була незмінною і ґрунтувалась на отриманні повних гарантій безпеки відповідно до статті 5 Вашингтонського договору. Польща була прихильником включення Росії в європейську систему безпеки, але домагалася, щоб НАТО і Росія не приймали жодних зобов'язань, які б стосувалися безпеки Польщі. У цілому ж переговорний процес відбувався на тлі одностайної згоди у стратегічних питаннях всіх провідних політичних партій країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Alterman M. Było niet, teraz jest nie // *Gazeta Wyborcza*. – 1996. – 2 listopada. – S. 1.
2. Alterman M. Tak blisko do NATO // *Gazeta Wyborcza*. – 1997. – 15 listopada. – S. 1.
3. Baczyński J. Ostatnie manewry // *Polityka*. – №40. – 5 października. – 1996. – S. 21.
4. Bielecki J. Gotowi do członkostwa // *Rzeczpospolita*. – 1997. – 20 lutego. – S. 6.
5. Bielecki J. Polskie członkostwo na równych prawach // *Rzeczpospolita*. – 1997. – 25 marca. – S. 6.
6. Bielecki J. Polska gotowa do członkostwa // *Rzeczpospolita*. – 1997. – 15 listopada. – S. 6.
7. Bielecki J. Polska w Radzie Atlantycznej // *Rzeczpospolita*. – 1997. – 12 grudnia. – S. 6.
8. Bielecki J. Za ambitne plany // *Rzeczpospolita*. – 1998. – 30 stycznia. – S. 5.
9. Bielecki J. Polska to nie koń trojański // *Rzeczpospolita*. – 1998. – 19 lutego. – S. 7.
10. Bruksela: Solana uspokaja Rosatiego // *Rzeczpospolita*. – 1996. – 12 października. – S. 5.
11. BZ Poparcie bez wahań // *Rzeczpospolita*. – 1997. – 11 marca. – S. 5.
12. Dziewanowski K. Momentum // *Rzeczpospolita*. – 1996. – 2-3 listopada. – S. I-II.
13. Knysz. Kwaśniewski zje z NATO // *Gazeta Wyborcza*. – 1997. – 15 stycznia. – S. 1.
14. Kryst. Polacy mówią jednym głosem // *Trybuna*. – 1997. – 13 lutego. – S. 1, 6.
15. Minister Rosati: Polska bliżej UZE // *Rzeczpospolita*. – 1996. – 20 listopada. – S. 27.
16. NATO. Rozszyżenie // *Życie Warszawy*. – 4 stycznia. – 1997. – S. 5.
17. Nowak-Jeziorski J. Rozszerzenie NATO nabiera już własnego rozpędu // *Rzeczpospolita*. – 1996. – 26 września. – S. 4.
18. PW Referendum o NATO niepotrzebne // *Gazeta Wyborcza*. – 1997. – 15 lutego. – S. 5.
19. Skrzyński J. 31 miesiąc // *Rzeczpospolita*. – 1996. – 5 października. – S. 6.
20. Waniek D. Narodowe zobowiązanie // *Trybuna*. – 1997. – 12 kwietnia. – S. 1, 8-9.

21. Wągrowka M. Polska w NATO to lepsze stosunki z Rosją // Rzeczpospolita. – 1996. – 8 listopada. – S. 6.
22. Wągrowka M. Ręcznie dopisana klauzula // Rzeczpospolita. – 1997. – 14 lutego. – S. 5.
23. Wągrowka M. Rosja potrymuje swój sprzeciw // Rzeczpospolita. – 1997. – 7 stycznia. – S. 1
24. Wągrowka M. Dziesięć lat na integrację wojskową // Rzeczpospolita. – 1998. – 23 stycznia. – S. 6.
25. Wągrowka M. O integracji za szczelnymi drzwiami // Rzeczpospolita. – 1998. – 21 stycznia. – S. 6.
26. Węglarczyk B. RP za zamkniętymi dotąd drzwiami // Gazeta Wyborcza. – 1997. – 12 grudnia. – S. 11.
27. Wzrasta temperatura dyskusji o kosztach // Życie Warszawy. – 1997. – 31 maja – 1 czerwca. – S. 9.

Рецензенти: Кальниш Ю. Г. – д.н. з держ.упр., с.н.с.;
Шевчук О. В. – д.політ.н., доцент

© Цепенда І.С., 2010

Стаття надійшла до редколегії 09.11.2010 р.